

In dit nummer:

Waarom Arnichem ?

Chaos bij het fietsenhok

**Kinderwagenfabriek
Het Sijsje**

**De tuinman van
Arnichem**

**Historische dagen
op het spoor**

**Luxemburg in het
Westerkwartier**

**Waarom Ds.Zuiderveld
niet verhuisde**

**Overblijfselen van
Klinkema ontdekt ?**

Periodiek van de Historische Kring Zuidhorn

7^e jaargang nr. 2 December 2017

Redactie

Nico Attema
Anne Drentje
Kees Kugel

Druk RCG Groningen

Bestuur van de HKZ

<i>Voorzitter</i>	<i>P. H. Pellenbarg</i>	
<i>Secretaris</i>	<i>Vacant</i>	<i>secretarishkz@gmail.com</i>
<i>Penningmeester</i>	<i>A. Fennema</i>	
<i>Overige leden</i>	<i>G. van Agteren-Birza en H. Koot</i>	

Archief W. Renkema. Archief is in het gemeentehuis

Website www.historischekringzuidhorn.nl

Inhoud

Waarom Arnichem?	Blz. 4
Chaos bij het fietsenhok	Blz. 8
Kinderwagenfabriek Het Sijsje	Blz. 10
De tuinman van Arnichem	Blz. 12
Historische dagen op het spoor	Blz. 16
Luxemburg in het Westerkwartier	Blz. 19
Waarom Ds.Zuiderveld niet verhuisde	Blz. 23
Overblijfselen van Klinckema ontdekt?	Blz. 27

ISSN: 2589-2487

*Illustratie op titelblad: Portret Pait Mol de tuinman van Arnichem.
Geschilderd door Anco Wigboldus*

Herinneringen aan Greetje Teelken

Plotseling was ze niet meer onder ons, ik kan het mij nog steeds moeilijk voorstellen. Ik ken Greetje zolang wij in Zuidhorn zijn. Toen mijn schoonmoeder in de Eiberhof woonde zagen wij elkaar zelfs regelmatig. We spraken over de oude dames die we beiden kenden van onze bezoeken in die flat. Zoals mevrouw Dijkstra of de welbespraakte mevrouw Roelfsema die graag een paar zinnen Frans sprak. Daarbij gingen Greetje's bemoeienissen verder dan mijn korte praatjes. Greetje was een echte sociale mantelzorgster.

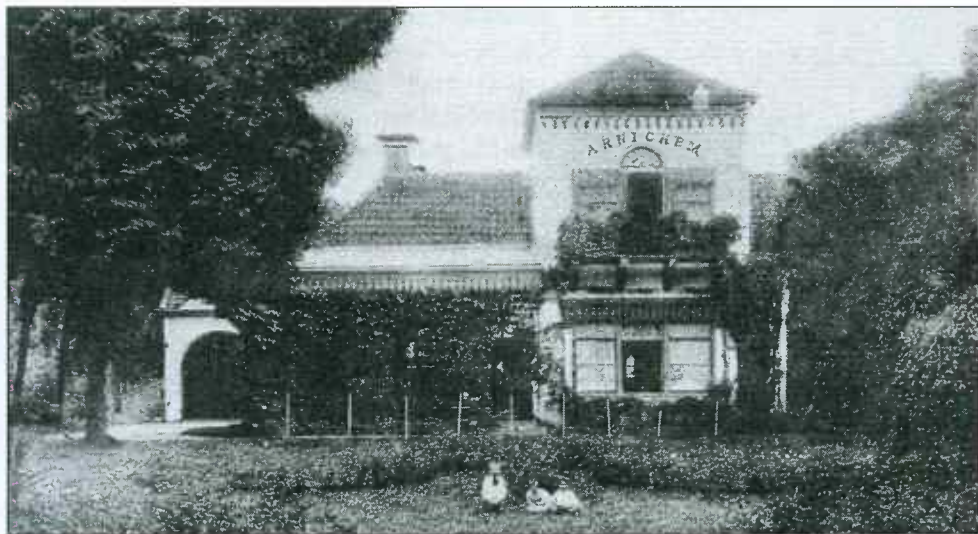
In die tijd waren we bezig met het maken van het Straatnamenboekje en ik kwam verschillende keren het archief van haar man Albert raadplegen. Bij die gelegenheden voorzag Greetje mij van bruikbare tips. Zo kwam ik bijvoorbeeld bij haar overbuurman Harm Otter terecht. Volgens haar kon die mooie verhalen over vroeger vertellen. Een verhaal over zijn leven verscheen destijds in een van de eerste nummers van dit periodiek.

Het lag dus voor de hand dat ik later, op zoek naar aanvulling van de redactie, bij Greetje terecht kwam. Ze stemde toe onder voorwaarde dat ze geen artikelen zou schrijven en zich bij voorkeur zou toeleggen op het lezen en corrigeren van de copij. En natuurlijk zou ze meepraten, ideeën opperen en haar mening ventileren. En zo gebeurde het ook. Met haar opgeruimde karakter en gulle lach verhoogde ze de stemming tijdens de vergaderingen. Bovendien kregen we er met huize Teelken een aangenaam, extra vergaderadres bij waar Albert uitstekende koffie en koek serveerde. Begin 2016 besloot Greetje haar lidmaatschap van de redactie te verruilen voor een tijdelijke plaats in het uitgedunde bestuur van de HKZ om Piet Pellenbarg bij zijn werkzaamheden te ondersteunen. Eind april, schat ik, kwam ze de foto's brengen die ze gemaakt had tijdens mijn lezing. Het was de laatste keer dat we elkaar gezien en gesproken hebben.

Nico Attema

Waarom Arnichem ?

Arnichem is in eerste aanleg het oudste huis aan de Gast in Zuidhorn, en ook het meest beeldbepalende. Het is een beschermd monument dat in veel boeken en brochures staat afgebeeld. Voor zover bekend liet Evert Barthold Bindervoet het huis bouwen en tot voor kort heb ik mij niet echt met de vraag bezig gehouden waarom de naam Arnichem op de gevel staat. Maar nu wilde ik toch wel eens weten.

Arnichem rond 1918 in de tuin kinderen van Kornelis Smit

Bindervoet laat een huis bouwen

Evert Barthold Bindervoet 1799-1867 was de tweede zoon uit het huwelijk van Pieter Bindervoet en en Josina Edzerdina Clant van Hanckema. Hij was vrijgezel, en beheerde na het overlijden van zijn vader in 1822 het landgoed. Van beroep was hij *grondbezitter* en lange tijd wethouder. Met zijn moeder woonde hij op de borg. Na haar dood verhuisde hij naar een nieuw huis dat hij in 1842 achter Hanckema aan de straatweg liet bouwen. Het was het eerste huis aan de Gast.

Wie gaf het huis zijn naam

Je neemt vrijwel automatisch aan dat de bouwer ook de naamgever van een huis is. En dus dat Evert Barthold de sierlijke letters op de gevel liet aanbrengen. Ook

al had het in zijn geval meer voor de hand gelegen om een naam als 'Josina' of 'Klein Hanckema' te kiezen. Want; wat is nu Arnichem? Het is een naam waarin ik allereerst een overeenkomst zie met het woord Arnhem. En om die reden vroeg ik mij af of de vrijgezel Bindervoet wellicht een speciale band met deze stad had. Een onbeantwoorde liefde in Sonsbeek misschien?

Op zoek naar een antwoord

Tot mijn verrassing ontdekte ik op het internet een ander en ouder Arnichem. Het staat in Haerst langs de Vecht, in de vroegere gemeente Zwollerkerspel en ten noordoosten van Zwolle. Herman Anthony Tobias stadssecretaris van Zwolle, een telg uit een regentengeslacht, liet dit buitenverblijf in 1820 bouwen op de plaats van een vervallen (land)huis dat Arnichem heette. Weliswaar stierf Tobias nog dat zelfde jaar maar zijn weduwe en nakomelingen bewoonden het landgoed tot 1925.

Binnen de cirkel het Huis Arnichem met de noordelijk daarvan gelegen bijgebouwen

Kortom; toen Evert Barthold zijn woning in 1842 betrok stond er bij Zwolle al een Arnichem. Wat zou hij met die plaats en met dat buitengoed gehad hebben dat hem ertoe dreef om zijn huis aan de straatweg dezelfde naam te geven? Geen idee!

Andere mogelijkheden

Waarschijnlijk was het dus **niet** Bindervoet maar een van de latere eigenaren die het huis zijn naam gaf. Dat moet dan wel vóór 1900 geweest zijn want op de eerste ansichtkaarten staat Arnichem dan al duidelijk leesbaar op de gevel. En in 1909 bood de toenmalige eigenaar, de kantonrechter Sicco Leendert Andreae, het huis onder die naam te koop aan. Dus was hij, of zijn voorganger de Zuidhorner burgemeester Edzard Gelderman de naamgever.

Het Huis Arnichem in 1926 met uitzicht op de Vecht (rechts buiten beeld)

De band van Gelderman met het Zwolse Arnichem

Het is aannemelijk dat Edzard Gelderman het huis zijn naam gaf want de Groningse familie Gelderman had Zwolse wortels. Edzards vader Arnoldus Gelderman was een kleinzoon van de gelijknamige Zwolse burgemeester. En men was via de vrouwelijke lijn verwant met de familie Tobias uit Haerst.

Maar veel belangrijker nog is het feit dat Edzard in Leeuwarden trouwde met Johanna Cornelia Smeding. Want uit de huwelijksakte van 20-6-1867 blijkt dat zij de kleindochter is van Willem Tobias eigenaar en bewoner van Arnichem. Het is aannemelijk dat Johanna's ouders warme banden onderhielden met opa en oma Tobias en dat zij vaak op het Zwolse Arnichem gelogeed heeft. Het kan dan ook niet anders of Johanna Smeding heeft haar toekomstige man Edzard daar, of misschien elders, maar *zeker niet toevallig* leren kennen.

En wat betekent nu Arnichem ?

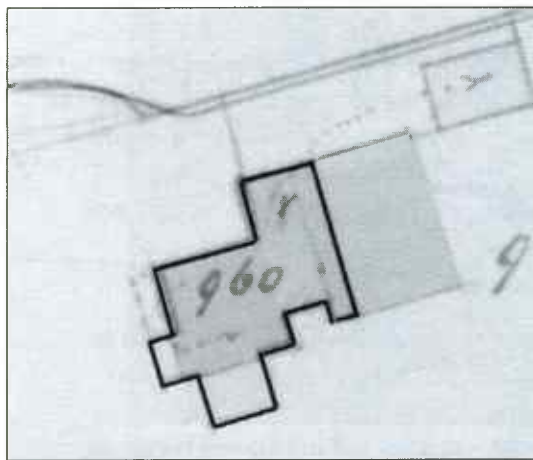
De verkoop van Arnichem aan het Zwolse Agnietenklooster, was voor de lokale historicus J.Geesink aanleiding om op zoek te gaan naar de geschiedenis van het huis. Zijn speurtocht resulteerde 1926 in een artikel van 11 bladzijden waarin hij ondermeer de ontstaansgeschiedenis van de naam Arnichem beschrijft.

J.Geesink 'Het Huis Arnichem' in: Verslagen en Mededeelingen van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis 1926

Hij schrijft daarover dat op deze plaats ooit een hoeve stond, bekend onder de naam *Luttike Aerlinck*. Waarbij deze naam verwees naar het belangrijkere goed *Aerlinck*. Het geheel maakte deel uit van de bezittingen van de Lebuïnus proosdij in Deventer. In de loop van de jaren verwisselde het bezit van eigenaar, en van aanzien. En in de loop van de tijd veranderde (Luttike) Aerlinck door verbastering en ombenoeringen naar *Aar-nighem*. Wat later *Arniche*m werd.

Nieuwbouw aan de Gast in 1867

Ten tijde van zijn huwelijk was Edzard Gelderman burgemeester van Ezinge. Maar kort daarna volgde hij zijn vader op als burgemeester van Zuidhorn en kocht hij het huis aan de Gast van de erven Bindervoet. Het jonge echtpaar Gelderman-Smeding liet het 25 jaar oude huis van Evert Barthold ingrijpend verbouwen. Aanwijzingen daarvoor zijn de aantekening '*Verbouwd*' op de legger in het kadaster én de veranderde omtrekken op het daarbij behorende 'hulpkaartje'. Zoals veel jonge echtparen zullen zij de woning hebben willen aanpassen aan hun eigen smaak. Daarbij lieten zij het niet bij een nieuwe keuken. Het huis moet toen het typerende aanzien gekregen hebben dat het nog steeds heeft. En, om het helemaal af te maken gaven zij hun huis de naam die bij beiden warme herinneringen opriep: **ARNICHEM**

*Links: De omtrekken van Arniche*m 1867 (zwarte lijnen) zijn geprojecteerd op het oppervlak (grijs) van het huis dat Bindervoet in 1842 liet bouwen. Dit eerste huis moet het aanzien gehad hebben van een boerderij. Wellicht leek het op de Gast nummer 51.
*Rechts: burgemeester Edzard Gelderman, de bouwer van Arniche*m

Chaos bij het fietsenhok, van alle tijden!

Gelukkig gaan veel mensen met het openbaar vervoer naar Groningen, met name met de trein. Dat kun je heel goed zien als je overdag eens bij het station langs loopt. Fietsen staan overal. Terwijl ik dit stukje schrijf wordt er een nieuwe fietsenstalling gebouwd aan de westzijde, op de plaats waar eerst auto's mochten staan. Prorail zegt dat er daardoor genoeg ruimte komt. Maar dat dacht men ook bij de vorige uitbreiding van de stalling.

Hoe dan ook, het is vaak een chaos. En dat was het vroeger ook al vaak. En hoe pak je dat aan? De NS (tegenwoordig waarschijnlijk Prorail) hoorde de ruimte om het station te beheren. De gemeente kon dus niet anders doen dan een brief met klacht naar de NS sturen. Hierbij een paar stukjes uit zo'n brief. Het is duidelijk een wat oudere brief, maar het is ook duidelijk dat er gemakkelijk een chaos optreedt bij een fietsenstalling. Op de foto (volgende pagina) zie je dat al in 1973 een aantal fietsen zo maar buiten de stalling en tegen een lantaarnpaal is neergezet.

De .. politie alhier vestigde mijn aandacht op de gedeeltelijk chaotische toestand van het opbergen van rijwielen bij het station van deze gemeente. Bedoeld wordt het neerzetten van de fietsen aan de straatzijde... de laatste tijd nog weer uitgebreid met de berm en heg aan de Stationsstraat. Niet alleen levert een en ander een weinig verheffende aanblik op (het zijn veelal oude fietsen) doch ook de politie ondervindt hiervan hinder omdat nogal eens een verkeerde fiets wordt meegenomen.

Twee oorzaken voor het in de aanhef bedoelde euvel zijn m.i. aan te wijzen. In de eerste plaats komt het mij voor dat de capaciteit van de gratis-stalling wellicht te gering is. In de tweede plaats de gemakzucht van het-vaak jeugdig – publiek dat al te gemakkelijk de fiets aan de straatzijde neerzet.

Een oplossing is derhalve te vinden door uitbreiding van het aantal rijwielstanders.....

Station Zuidhorn in 1973. Foto 'Stationweb.nl'

En nu twee vragen voor u:

In **welk jaar** werd deze brief geschreven, in 1950, 1960, 1970, 1980 of was het in 1990? We zijn benieuwd naar Uw antwoord..

En we zijn ook benieuwd of u **de naam** kunt raden **van de burgemeester** die de brief heeft geschreven.

Reacties aan: agdrentje@gmail.com

Kinderwagenfabriek 'Het Sijsje'

'Wist U dat er in Zuidhorn ooit een kinderwagenfabriek heeft gestaan?' Ik heb dat gevraagd aan een aantal Zuidhorners, en het bleek al snel dat de wat oudere inwoners daar wel eens van gehoord hadden, maar dat er maar enkelen waren die zich ook de naam 'Het Sijsje' herinnerden. En zij wisten ook zo ongeveer waar die fabriek had gestaan, namelijk achter een huis aan De Gast (westzijde), vlak bij het spoor. Genoeg om te proberen er iets meer over te weten te komen.

*Hier een kinderwagen uit begin jaren 50, afkomstig uit 'Het Sijsje'.
Foto overgenomen van de site 'Zuidhorn in beeld'*

Waar stond de kinderwagenfabriek?

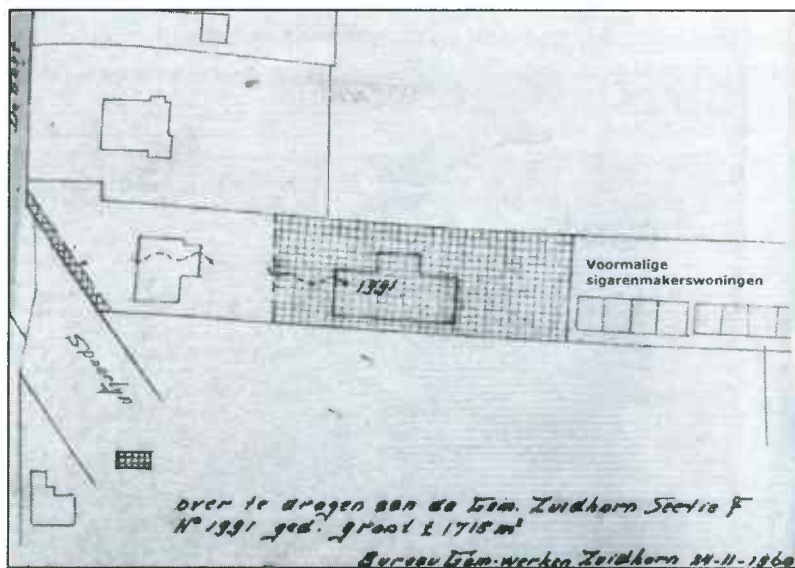
Uiteraard kijk je dan eerst in het boekje 'Herinneringen aan Zuidhorn' uit 1990 van J. de Wit. Helaas vertelt hij er niet zoveel over, maar hij zegt wel waar de kinderwagens werden gemaakt namelijk in het gebouw van de vroegere sigarenfabriek van Rosema, Tonckens en Co. Daarover is weer (door De Wit en anderen) een hoofdstuk geschreven in het boek 'Gisteren voor de Lens'.

Deze fabriek, gebouwd in 1877, stond recht achter het huis van eigenaar Rosema aan De Gast no 26. (nu familie Trip). Achter de fabriek stonden twee blokjes van elk vier woningen voor de sigarenmakers. Het straatje aan de spoorwegzijde langs die woningen werd 'het Buurtje' genoemd.

Volgens De Wit ging het na de crisistijd slechter met de sigarenfabriek. In de jaren rond 1930- 1935 werkten er nog 3 of 4 oudgedienden. Langzaam bloedde de zaak dood. In de bezettingstijd probeerden een zekere Dekker en Tömmers de fabriek nieuw leven in te blazen door hier, door particulieren geteelde, tabak te verwerken tot rooktabak, shag of sigaren.

'Het Sijsje'

Waarom 'Het Sijsje'? Dat is toch niet het eerste waar je aan denkt als je een kinderwagen ziet, en ook niet als de baby in die wagen zich manifesteert en de aandacht trekt van nieuwsgierige burens of voorbijgangers. De vermoedelijke verklaring: de kinderwagenfabriek stond aanvankelijk in Groningen, en wel in de Van Sijsenstraat! Eigenaar was Tiemen Veenstra. Rond 1956 vertrok hij naar een groter perceel op het industrieterrein in Grootegast, Hoofdweg 144 waarin Lego zich nadien vestigde.

Afbraak. In het archief van de gemeente Zuidhorn vonden we dat de (destijds kleine) gemeente Zuidhorn in 1961 de fabriek en het erf heeft gekocht. Bovenstaand kaartje geeft de situatie duidelijk aan. Erf en fabriek zijn hierop gearceerd weergegeven. Links daarvan staat het huis aan De Gast, nr 26, waar vroeger de directeur van de sigarenfabriek woonde. Rechts van het gearceerde deel de beide blokjes van elk vier woningen voor de sigarenmakers. Links onder de spoorbaan. Eind 1962 heeft de gemeente de fabriek laten slopen ten behoeve van de woningbouw.

De Tuinman van Arnichem

Een schenking van enkele werken van Anco Wigboldus aan de HKZ

De Historische Kring Zuidhorn ontving in april van dit jaar een schenking van enkele werken van Anco Wigboldus (1900-1983), de bekende tekenaar-schilder. Hij woonde zoals velen bekend zal zijn, lange tijd in Zuidhorn, eerst in de villa Arnichem aan de Gast, en later in het huis Zonnewende aan de Wilhelminalaan. De HKZ ontving de schenking van de heer Coos Hoving (1936), die hierover contact zocht met ons bestuurslid Gerrie van Agteren-Birza, zijn achternicht.

De heer Hoving is van Groningse afkomst maar tegenwoordig woonachtig in Lunteren. Coos Hoving – zelf ook een beeldend kunstenaar – was een neef van Coos Birza, van het bekende voormalige garagebedrijf uit Zuidhorn, en een goede bekende van Anco Wigboldus, van wie hij zijn eerste teken- en schilderlessen kreeg.

Overhandiging van de schenking

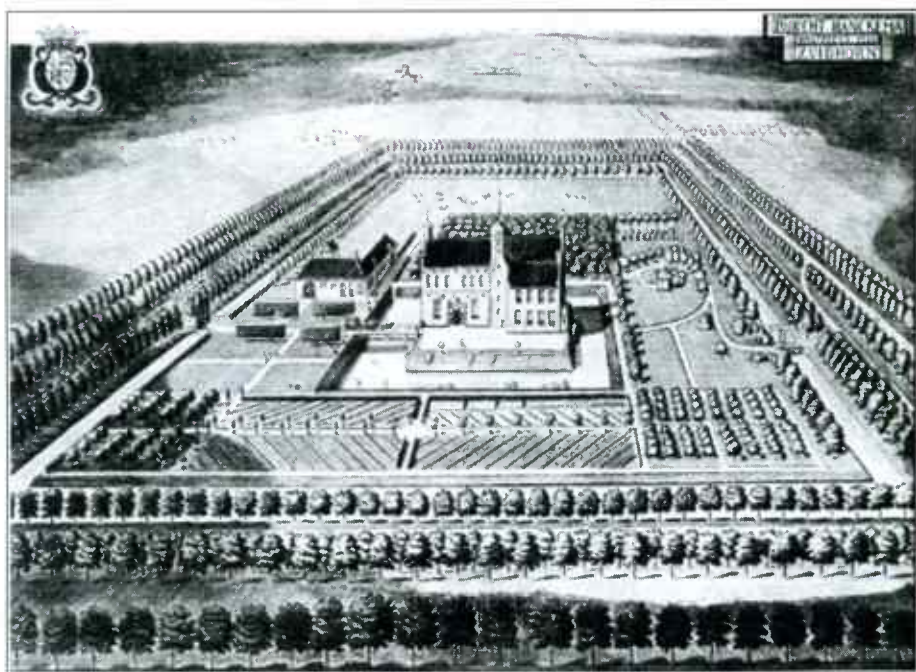
De schenking omvat - naast een hoeveelheid brieven en een map met documentatie - een getekend zelfportret van Wigboldus, een op karton geschilderde studie van een stadsgezicht, en een schilderij van de tuinman

van Arnichem. Aan dat schilderij van de tuinman is een mooi verhaal verbonden. We laten dat door de heer Hoving zelf vertellen:

‘... Ik woonde begin jaren 50 met mijn ouders, Aly Birza en Willem Hoving en broer Cornelis (Kees) in Groningen. Als wij bij mijn opa en oma en verdere familie aan de Jellemaweg in Zuidhorn op bezoek gingen, bezocht ik, door mijn belangstelling voor beeldende kunst vaak even Anco Wigboldus, kunstschilder/tekenaar in Zuidhorn. Vanaf ongeveer 1955 ontving ik mijn eerste teken- en schilderlessen op zijn atelier. Daar hing onder andere een prachtig geschilderd portret van een man in werkkleding, blootshoofds. Het was de tuinman van de familie Wigboldus met bijnaam Pait Mol^{*)}, maar die vond het maar niks dat hij in z’n werkkleding geportretteerd was. Om hem een plezier te doen schilderde Anco hem nog een keer in 1928, nu in een keurig pak met zondagse pet. Anco hechtte zelf geen artistieke waarde aan dit portret en het belandde, opgerold, in een kast. Waarom de tuinman het niet kreeg is mij niet bekend. Het eerste portret wilde ik graag van Wigboldus kopen, maar hij was er te zeer aan gehecht om er afstand van te doen, zodat van verkoop geen sprake kon zijn. 'Ik heb wel iets anders voor je', zei hij en na enig zoeken haalde hij dit, toen nog opgerolde 'nette pak schilderij' tevoorschijn en dat kreeg ik van hem (het zal ongeveer 1960 geweest zijn). Ik heb het op een spieraam gespannen, ingelijst en tot op de dag van vandaag in mijn bezit gehouden. De heer Aardema heeft het in 1992 nog een keer geleend, voor een overzichtstentoonstelling van het werk van Wigboldus in het Zonnehuis’.

Anco Wigboldus (zelfportret) was oorspronkelijk niet uit Zuidhorn afkomstig. Hij werd geboren op een boerderij in Emmerwolde bij Ten Boer. Zijn ouders verhuisden na enige tijd naar de villa Arnichem in Zuidhorn van waaruit Anco naar het gymnasium in Groningen ging. Later woonde hij in het huis Zonnewende aan de Wilhelminalaan

Tekening door Anco Wigboldus van de Hanckemaborg zoals die er rond 1800 zou kunnen hebben uitgezien. Bron: fotoarchief Zuidhorn in Beeld

Wigboldus genoot zijn vorming als schilder en tekenaar aan de kunstacademies van Den Haag en Antwerpen.

In de jaren 50 en 60 was hij tekenleraar is aan het Willem Lodewijk Gymnasium in Groningen, en doceerde kunstgeschiedenis aan een kweekschool in Assen. Wigboldus die lid was van het kunstenaarscollectief De Ploeg is onder andere bekend van de vele getekende reconstructies van historische landschappen, kastelen en andere monumenten die hij maakte. Hij tekende ook de Hanckemaborg zoals die er rond 1800 zou kunnen hebben uitgezien.

In april 2018 organiseert de Historische Kring Zuidhorn een lezing over leven en werk van Anco Wigboldus, die wordt verzorgd door een andere oud-docent van het Willem Lodewijk Gymnasium, de heer Rienk Bijma.

*) Pait Mol, waarschijnlijk de bijnaam van Pieter Mollema (1845-1932)

Anco Wigboldus: studie van een, zo op het oog, Parijs' stadsgezicht

Anne Drentje

't Kost een paar centen, maar ...!

Historische dagen op het spoor!

De nieuwe spoorbrug over het Van Starckenborghkanaal is in gebruik genomen. Hier een foto samenvatting over de enorme veranderingen in één lang weekend.

Foto 1 en 2. De 'oude' brug uit 1932 is op 28 september 2017 nog in functie. Een passerende trein maakt veel herrie, wat tot ver in het dorp te horen is.

H. Schipper

Administratieve en financiële
dienstverlening

Hans Schipper

Boslaan 46
9801 HH Zuidhorn
tel. 06-51560292
E-mail :
hans.schipper@hetnet.nl

www.pijpker.nl

- Verkoop nieuwe en gebruikte auto's
- Reparatie, onderhoud en APK van alle merken

Toyota dealer

Pijpker

Langestraat 22 Noordhorn
Tel. 0594-507850

Gezellig uit eten?
Ook dat kan in ons mooie bedrijf

Tevens voor feesten en catering

De Gast 39 9801AB Zuidhorn
Tel. 0594-502143 www.balk-zalencentrum.nl

Administratiekantoor

Rossing

www.rossingadm.nl

e-mobility
store

De Winkel voor Electrische Mobiliteit

Electrische fietsen, VOGUE, OWIC, SPIKED
en STROMER
E-Steps, Master en City step
E-Scooter, EMCO en GIGI
E-Bakfiets, Johnny Loco
Scootmobielen

Mango Mobility Zuidhorn Overtuinen 13
9801 BR Zuidhorn Tel. 0594-696278

Email: mobilityzuidhorn@gmail.com

Openingsdagen: Woensdag tot en met Zaterdag

P.H. Matter

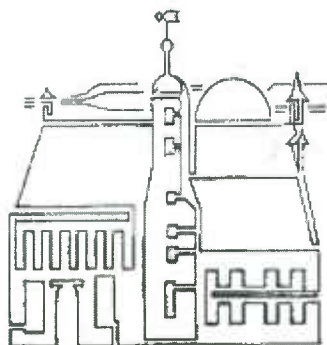
Gediplomeerd bestrijdingstechnicus

Ongediertebestrijding:

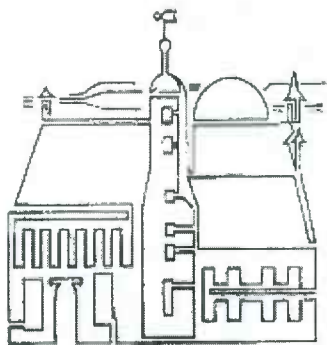
ratten, muizen, wespen, vlooiën,
houtworm, bedwants, kakkerlak,
vleesvlieg, muggen, mijten, vliegen,
overvisjes, pissebedden, biktorren,
woelratten, enz.

*Ievens uw adres voor advies,
zwambestrijding, vogelwering en vochtwering*

**Meidoornstraat 1
9804 SH Noordhorn
Tel. 0594-503005
Mobiel 06-57584262
E mail info@mollencursus.nl**

HISTORISCHE KRING
== ZUIDHORN ==

HISTORISCHE KRING
== ZUIDHORN ==

BURGLER

TRANSPORT BV

Industrieweg 2a
9804 TG Noordhorn
Telefoon (0594) 50 25 33
Fax (0594) 50 23 93
www.burgler.nl

**Gespecialiseerd in het vervoer
van vloeistoffen**

Dierenspecialzaak
Tuinbenodigdheden
Hengelsport
Vrijtijdsartikelen.

Dorpsvenne 5 / Nieuwstraat 3
Tel.: 0594 502502
Fax: 0594 507649
| We bezorgen (gratis)
e-mail: ahcwegman@cs.com
www.arnoldwegman.nl

**Tegen inlevering van deze advertentie 10% korting op uw aankopen
(geldt niet voor aanbiedingen)**

RijwielhalKuis

...De tweewielerspecialist van Noordhorn

Graag tot ziens,
Anne en Jannes

Industrieweg 30
9804 TG Noordhorn
Tel: 0594-507 707

Uit en thuis op een fiets van Kuis!

Rabobank

Foto 3. In het weekend vrijdag 29 september tot maandag ochtend 1 oktober werd het spoor over de oude brug afgesloten en de spoorbaan over de nieuwe voltooid. Hier zien we dat er op zaterdag 30 september al een goederentrein over de nieuwe brug reed. Ruim een dag later was de baan al klaar voor testen van de veiligheidssystemen. Dit is een plaatje van de 'Bouwwebcam' van Prorail.

De eerste Arriva-trein reed maandag 2 oktober, 's ochtends om half zeven, richting Leeuwarden. De dienstregeling startte een paar uur later.

Zoals misschien bekend is ben ik een beetje een 'fan' van deze technische klus (niet een fan van de besluitvorming tot enkel spoor). Die spoorweg-gekte ging zover dat ik snel per trein naar Grijpskerk ben gereisd. Ik verwachtte een enthousiaste stem door de omroepinstallatie: **'We gaan nu over de nieuwe brug!'**

Helaas, niets van dat alles. Zelfs niet in de droge Arriva- stijl: 'Spoorbrug, nieuwe spoorbrug'. En zo gebeurde het dat bijna alle reizigers naar hun smart-phone bleven kijken terwijl we met grote snelheid over de brug reden.

Foto 4. De oude spoorbrug gezien vanuit de trein op de nieuwe brug

Kennelijk was de technische klus zo goed verlopen dat het plan om de oude brug in het volgende weekend weg te halen kon doorgaan.

Foto 5. De oude spoorbrug is op zaterdagochtend 7 oktober 2017 met een grote drijvende bok netjes van de bruggenhoofden getild en afgevoerd.

Ja, de oude brug is dus weg na trouwe dienst van meer dan 80 jaar. Vanwege de verbreding van het kanaal (de hoofdreden voor vervanging van de brug), moeten daarna alleen nog de grote betonnen bruggenhoofden verwijderd worden.

Dit zal naar verwachting nog enkele maanden vergen. Jammer genoeg gaat dit slopen gepaard met veel herrie in de beide dorpen. Op het moment van schrijven zijn vrijwel alle zichtbare betondelen al verwijderd en er rest nog lastig werk onder water. Gelukkig is bij de constructie van de nieuwe brug (het lijkt op een halfronde dakgoot) bereikt dat de treinen nu bijna 'fluisterstil' passeren. Ik denk dat dit niet was gelukt bij een dubbel-sporige brug. *Elk nadeel heeft z'n voordeel.*

Tenslotte een reactie van de treinbestuurder die op het station in Grijskerk door zijn open raam even zijn echte bewondering voor de techniek van Prorail en consorten wilde uiten:

'Na één weekendje werk mag ik al met volle snelheid over de nieuwe spoorbaan, vroeger moest dat heel geleidelijk aan. Het kost een paar centen maar dan heb je ook wat!'

Luxemburg in het Westerkwartier

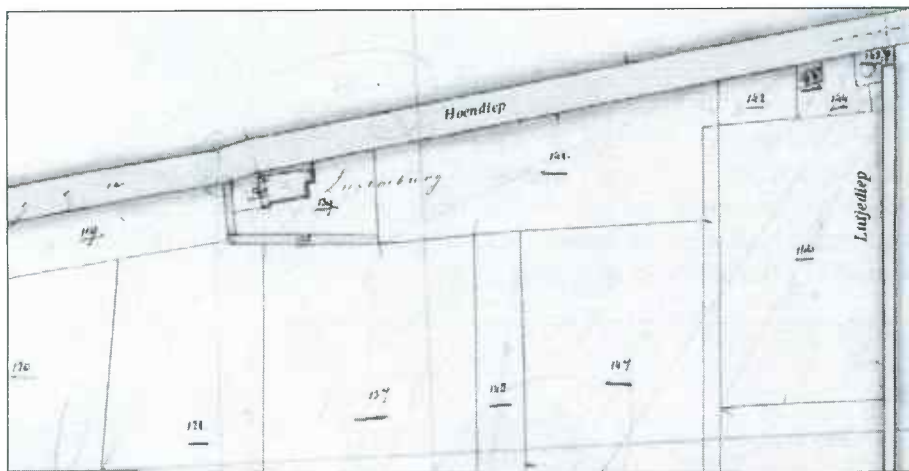
Aan de zuidzijde van het van Starkenborghkanaal staan tussen de Gabrug en Gaarkeuken diverse kleine en grotere boerderijen. Een ervan draagt een wel een heel intrigerende naam: Luxemburg. De grootouders en overgrootouders van een van onze leden, Geeuwke Bosma, woonden op de voorganger van deze boerderij. Die werd in 1934 afgebroken in verband met de verbreding van wat toen nog het Hoendiep heette. Even verderop werd de nieuwe Luxemburg gebouwd. Zie foto. Bosma vroeg of ik misschien het antwoord wist op de vraag waar de naam vandaan kwam. Nee dus. Maar ik beloofde op zoek te gaan naar het antwoord.

1832

De naam blijkt al heel oud. Al op de eerste kadasterkaart van 1832 heet de boerderij op deze plaats Luxemburg. Hij wordt dan bewoond door Gerrit Temmes Reitzema (1772-1845) en zijn vrouw Aaltje Hendriks Knot met hun dochters Bouwina, Roelfke en Wilmina. Ten zuiden van de boerderij stond toen nog een watermolen. Het bedrijf was circa 40 hectare groot.

Het is mogelijk dat Klaas en zijn vrouw de boerderij zijn naam hebben gegeven. Maar voor hetzelfde geld is de naam Luxemburg van nog oudere datum. In ieder geval stond de boerderij hier al rond 1750. Zie kaartje van Beckeringh.

De namen Luxemburg en Kleine of Lutjediep staan op het Minuutplan van 1832 vermeld

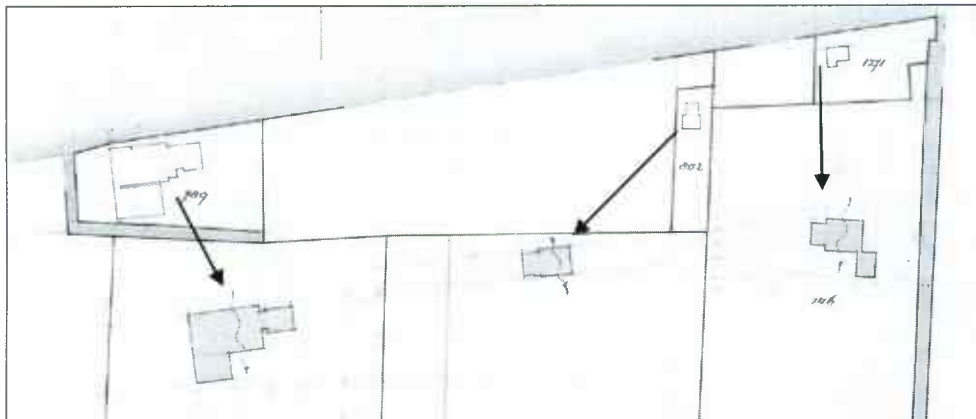
Waarom Luxemburg? Drie mogelijkheden:

Vernoeming: Reitzema, zijn voorganger(s) of omwonenden gaven de plaats de naam Luxemburg omdat ze ooit een parallel zagen tussen gebeurtenissen in het groothertogdom Luxemburg en gebeurtenissen die zich in die tijd op, of rond deze boerderij afspeelden. In Zuidhorn hebben we wat dat betreft een mooi voorbeeld: de vroegere boerderij Sebastopol kreeg zijn naam ten tijde van de Krimoorlog vanwege een hoogoplopend conflict om de nalatenschap.

Toevoeging -burg: In Groningen is dat een veel voorkomend verschijnsel. Denk aan boerderijnamen als Mokkenburg, Westerburch, Oosterburg in de vroegere gemeente Zuidhorn. Vlakbij de door een gracht omgeven heerd Luxemburg stroomde al in de 18e eeuw het 'Lutjedaip', zie kaartje. Misschien kwam de boerderij zo aan de naam *Lutse(n)burg*. En als je bedenkt dat Luxemburg vroeger ook ongeveer zo genoemd werd (Luetselburg) kan je je voorstellen dat er maar een enkele ambtelijke schrijffout nodig was om tot de fraaie en intrigerende naam te komen die de boerderij nu siert.

Aanleg van Starkenborghkanaal

In 1934 werd het Hoendiep verbreed met als consequentie dat vrijwel alle boerderijen aan de zuidzijde verplaatst moesten worden. Op onderstaand kaartje is te zien dat de nieuwe boerderijen een groter oppervlak hebben. Bovendien zullen woning en schuren aangepast zijn aan de eisen van de tijd.

Woonhuis van de in 1934 afgebroken boerderij Luxemburg (foto G.Bosma)

Waarom dominee Zuiderveld niet verhuisde

Speurend naar andere zaken vond ik bij toeval in het archief van de Nederlands Hervormde gemeente Zuidhorn de vermelding van een zogenaamde akte van rectificatie. Daarin wordt verwezen naar een eerdere akte van schenking van 13 april 1962. De akte werd opgesteld in opdracht van Derktje Stoit, weduwe van de bekende Zuidhorner architect Klaas Siekman. Zij wilde destijds haar huis schenken aan de Hervormde gemeente.

Derktje Siekman Stoit

12 juni 1905 trouwde de 27 jarige dochter van Kornelis Stoit uit Noordhorn met de even oude Klaas Arends Siekman uit Hoogkerk. De datum van hun huwelijk zal geen toeval zijn geweest want Siekman was eerder dat jaar benoemd tot opzichter bij het Waterschap Westerkwartier en als bouwkundige van de gemeenten Zuidhorn en Grijpskerk. Het huwelijk van het echtpaar bleef kinderloos. En toen haar man in 1958 overleed stond de weduwe voor de vraag hoe ze haar nalatenschap zou regelen.

Waarom ze toen een deel van haar bezittingen aan de Hervormde gemeente wilde nalaten ?

Het door Siekman ontworpen woonhuis aan de *Burgemeester de Vrieslaan 2*

Eerste akte van schenking

Op 13 april 1962 liet Derktje vastleggen dat ze haar huis aan de Burgemeester de Vrieslaan 2 - met inbegrip van de installatie voor centrale verwarming, wastafels, vaste vloerbedekking, overgordijnen, vitrages, markiezen en andere zonneweringen, vlaggestok met de vlag en vier stenen bloempotten met schotels en de brandkast - aan de Hervormde gemeente van Zuidhorn schonk.

Onder voorwaarde dat het huis tenminste 15 jaar bewoond zou worden door de predikant, op dat ogenblik was dat ds. Zuiderveld

En dat 'de op de graven van schenksters overleden echtgenoot Klaas Siekman en haar zelf geplaatste of te plaatsen werken, inhoudende de na de crematie uitgereikte en uit te reiken urnen door de verkrijgster voortdurend in goede staat worden onderhouden en zonodig worden hersteld'.

Waarschijnlijk hadden de kerkvoogden terecht moeite met de eis om hun predikant te laten verhuizen. Omdat de nieuwe pastorie, hoe fraai en goed gebouwd ook, eerder een last dan een lust zou zijn. Deze 'ondankbaarheid' zal de weduwe Siekman van gedachten hebben doen veranderen. Ze vroeg notaris Wieringa daarom de akte te herzien. Kennelijk heeft de kerkvoogdij de schenking onder nieuwe voorwaarden geaccepteerd. Want in 1963 werd de NH gemeente mede-eigenaar van het pand.

Enkele passages uit de akte van rectificatie:

Dat haar thans is gebleken dat niet wordt voldaan aan de sub 3 gestelde voorwaarde (nl. bewoning door de predikant)

Dat het (daarom) thans haar wens is dat het geschenk te goede zal komen aan de Hervormde gemeente en aan de te Amsterdam gevestigde stichting 'Stichting het Koningin Wilhelminafonds' ieder voor de helft;

Indien de volgende voorwaarden worden aanvaard en nagekomen

A. De hervormde gemeente draagt de helft van de eigendom van het geschenk over aan de stichting.

B. Het geschonken onroerend goed zal tijdens het leven van de schenkster zonder haar toestemming niet mogen worden verbouwd.

E. De hervormde gemeente zal binnen de termijn van twee jaren tenminste drie duizend gulden besteden voor onderhoud en herstel van het interieur van haar kerkgebouw en de consistoriekamer.

Hoe het afliep

Uit de gegevens van het kadaster blijkt dat de Nederlands Hervormde gemeente van Zuidhorn en het KWF, ieder voor de helft eigenaar, het huis kort daarop hebben laten veilen. Makelaar Rispens (de oude) kocht het rond 1963 voor 40.000 gulden. Hij verkocht het pand vervolgens aan *Alle Tammo Sijtse Bakker*, emeritus predikant van Thesinge. **Zo kwam er dus toch een dominee in het huis wonen.** Derktje Siekman leefde toen nog. Zij overleed in 1966 in Groningen.

In hoeverre er werd voldaan aan de overige voorwaarden, die Derktje aan het verkrijgen van de schenking had gesteld? Onbekend is of het grafmonument van haar en haar man wordt onderhouden. Evenmin weet ik of de kerkvoogdij destijds drieduizend gulden voor onderhoud en herstel van het interieur besteedde. In ieder geval was de schenking een financiële meevaller voor het KWF, de kerk^{*)} en, niet in de laatste plaats, voor de makelaar.

Het merkwaardige door Siekman zelf ontworpen grafmonumentje op de begraafplaats aan de Jellemauweg. De crematie vond destijds plaats op Driehuis Westerveld. De urn arriveerde later per trein in Zuidhorn. Die gebeurtenis leidde tot de memorabele uitspraak van een Zuidhorner: 'Siekman is vanmiddag ook met de trein aangekomen'. De weduwe Siekman overleed in Groningen. Ook haar lichaam zal gecremeerd zijn maar of, en waar de urn werd bijgezet is niet bekend.

Derkkje Stoit en Klaas Siekman. Misschien werd deze foto in 1905 gemaakt tgv. hun huwelijk.

**) Over schenkingen aan de NH gemeente in het algemeen, zie de paragraaf Rijkdom en armoede op blz. 94/95 van het boek: 'De hervormde kerk van Zuidhorn, zoals het was, zoals het is' uit 2004.*

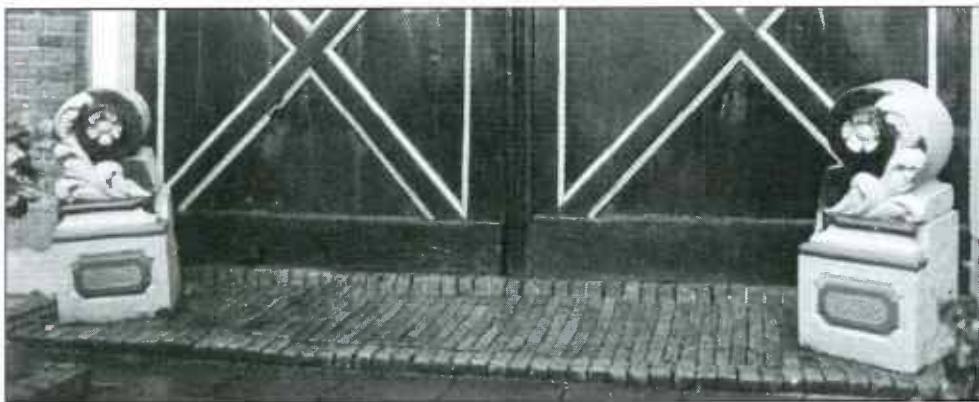
Overblijfselen Klinckema ontdekt?

Onlangs maakte Folkert Ansing ons erop attent dat er in de gemeentelijke opslag in Noordhorn een aantal natuurstenen ornamenten liggen die mogelijk afkomstig zijn van de borg Klinckema.

Voorlaatste locatie

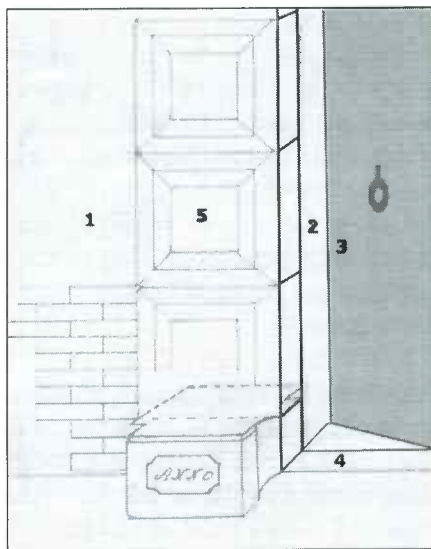
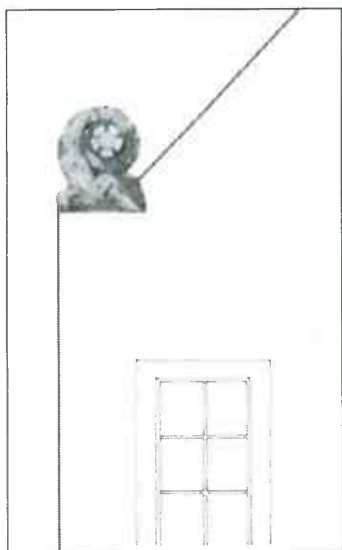
Al snel werd duidelijk dat het hier ging om de stenen ornamenten die jarenlang de dienstingang van 'het Huis met de Leeuwen' (Nieuwstraat 6) sierden tot het pand in 1974 door de gemeente werd verkocht en ontmanteld. De welgestelde familie Posthumus die hier meer dan honderd jaar geleden woonde kocht ooit diverse objecten die ondermeer afkomstig waren van borgen die in die tijd werden afgebroken. Zoals de deurklopper van Bijma en de beschilderde panelen uit Hanckema, die decennia lang in hun huis aan de Nieuwstraat aan de wand hingen. Deze laatste zijn nu in de Piloersema-borg te bewonderen.

De foto onder uit 1972 toont de objecten op hun vroegere plek. Ze zijn dan nog in goede staat. Bij nader onderzoek blijken de bovenstukken, de 'krullen', niet direct iets te maken hebben met de stenen eronder. In de eerste plaats verschillen vorm en oppervlak van elkaar. En in de tweede plaats vallen de gaten voor de penverbindingen niet samen. Iemand, misschien wel Gerhard Posthumus, liet de bouwelementen destijds op elkaar zetten omdat ze een mooie combinatie vormden. *)

Oorspronkelijke functie

De 'krulstenen' worden voluten genoemd. Dat zijn stenen of houten versieringen links en rechts van een poort of venster. De sokkels met de inscripties *Anno* en *1738* zijn gezien hun vorm en afwerking de monumentale voetstukken van een natuurstenen poort- of deuromlijsting en als zodanig maakten ze deel uit van de muur, zij het dat ze daar enigszins uit naar voren staken.

Links de krul op gevelhoek van huis of boerderij. Rechts een impressie van de plaats van de sokkel in de buitenmuur (1) waarop de blokken (5) rustten die de omlijsting vormden van poort of deur (3). Voorts gang of hal (2) en drempel (4).

Waar komen de stenen vandaan?

Sinds hun ontdekking is dit de brandende vraag die nu niet, en misschien wel nooit beantwoord zal worden. Want deze natuurstenen bouwdeelen kunnen diverse gevels hebben gesierd. Toch blijft de veronderstelling dat ze net als ander historisch afbraakmateriaal uit de buurt komen. En dan denkt men al gauw aan Hanckema, Bijma, Klinckema of Noordwijk. Helaas zijn er geen afbeeldingen van die huizen waarop deze stenen versieringen te zien zijn. Het enige aankopingspunt dat we op dit moment hebben is het jaartal 1738.

Hanckema

Op diverse afbeeldingen is te zien dat de borg een (natuur)stenen deuromlijsting had. Jammergenoeg is daarop niet duidelijk te zien hoe de sokkels eruit zien. En we kennen 1738 ook niet als een bijzonder jaar in de bouwgeschiedenis van Hanckema.

Klinckema misschien?

Een andere mogelijkheid is dat de ornamenten afkomstig zijn uit de afbraak van Klinckema in 1839. Het jaartal 1738 had voor de familie Siccama in ieder geval een bijzondere betekenis. In dat jaar werd Johan Hora Siccama geboren, de latere heer van Ennema en Klinckema. Triest genoeg overleed zijn moeder Anna Catharina Hora vijf weken na zijn geboorte. Was haar dood de aanleiding voor het plaatsen van een monument te harer gedachtenis? En zijn deze stenen met de opschriften Anno en 1738 daarvan de restanten?

Links: de in 1738 geboren Johan Hora Siccama en rechts zijn in datzelfde jaar overleden moeder Anna Catharina Hora

Of misschien de Oosterburg ?

Ten zuidoosten van Klinckema, tegenover de ingang van de oude oprijlaan stond al in 1660 een boerderij van Boelo Klinckema.***) Wiardus Siccama erfde die in 1754 van zijn tante. Rond 1772 liet hij hem (deels) afbreken en nieuw opbouwen. Het woongedeelte van die boerderij wordt in een advertentie van 1864 als '**Eene Heerenbehuizing**' betiteld. Het is daarom niet onmogelijk dat de gevonden voluten en sokkels afkomstig zijn uit de afbraak van dit huis dat qua grootte en aanzien duidelijk moet hebben afgeweken van andere boerderijen.

Gemeentehuys te Zuidhorn, publiek worden verkocht, de

VOLGENDE GOEDEREN, t. w.:

I. Eene HEEREN BEHUIZING, Oosterburg genaamd, bevattende: 6 Kamers, grooten Kelder, Provisiekamer en Keuken, met groote Friesche Schuur, met Stalling voor 38 stuks Vee en 12 Paarden, benevens KOEPEL, 5 GRAFSTEDEN en den vollen EIGENDOM van 1 b. 40 r. 50 a. Tien Heemgrond en Weideland.

De verkoopadvertentie van de Oosterburg in 1864

De Oosterburg werd in 1864 gekocht door Jan Willem Homan. Hij was geen boer maar eerder iemand die land en gebouw kocht om het te verhuren of te verkopen. De Noordhorner boekhandelaar H.F.Poort schrijft over een 'gevelplaats' in de boerderij die wijst op de op de bouw in 1792. Volgens Poort brandde de boerderij in oktober 1898 af. Ergens anders staat dat hij werd afgebroken. Tot nu toe is niemand erin geslaagd om een afbeelding van deze hofstede te vinden die zich qua omvang en aanzien duidelijk moet hebben onderscheiden van andere boerderijen. Formsma schrijft: 'De Oosterburg, welke *herenbehuizing*, bevattende **zes** kamers, grote kelder, provisiekamer en keuken met grote Friese schuur en stalling voor 38 stuks vee en 12 paarden, benevens koepel'.

Wat een deskundige over de stenen zegt

Onlangs heb ik met Lambert Muller gesproken. Hij was restauratieschilder en heeft in zijn lange beroepsleven kennis gemaakt met oude interieurs, gevels en objecten die in hun vroegere staat hersteld moesten worden.

De stenen ANNO en 1738 op de gemeentewerf in Noordhorn

Ik had hem de foto's van de ornamenten gestuurd met de vraag of hij eens wilde nadenken over de vragen als: wat was hun vermoedelijke functie? En, ben je dit type stenen vroeger wel eens tegen gekomen? Zijn de kleuren wel 18e eeuws en schiet jou verder nog iets te binnen?

Wat de eerste vraag betreft. Muller heeft een ander idee dan ik over plaats van de twee sokkels. Weliswaar is ook hij van mening dat ze deel uitmaakten van een poort of deuromlijsting maar volgens hem hebben deze stenen boven op de zuilen of lijsten gestaan en droegen deze **hoekstukken**, zoals hij ze noemt, een timpaan. Zijn argument is: Stenen met gebeitelde mededelingen als *Anno* en *1738* staan altijd hoog.

Wat de kleuren betreft is hij ook heel stellig. Deze stenen waren oorspronkelijk **niet beschilderd**. De stenen - van Bentheimer zandsteen denkt hij - waren door de steenhouwer bewerkt en bij deze versiering bleef het. Alleen letters of cijfers konden nog wel eens van bladgoud voorzien worden. Voorts meent Muller te zien dat de zijkanten van de stenen destijds door de steenhouwer werden *gefrijnd*.

Dat wil zeggen dat hij er een regelmatig patroon van (verticale) geultjes in sloeg.

Deze 'ribbel'versiering wordt nog steeds toegepast bij de afwerking van natuursteen.

Net als ik heeft hij (nog) geen idee voor welk gebouw deze gedachte poort ooit gestaan kan hebben. Om de mogelijke situatie te illustreren gebruikte ik de foto van een deuromlijsting van de borg Nienoord uit 1678. Zie afbeelding op de achterzijde van dit periodiek.

Vraag aan de lezer

Misschien begint er bij u een lichtje te branden en heeft u bepaalde vermoedens. **1738** blijft dus een belangrijk gegeven! Waar, in de provincie, verrees in dat jaar een voornaam huis, een kerk of overheidsgebouw?

**) Mevrouw Steekstra Scheeringa die vroeger in het huis aan de Nieuwstraat woonde schreef naar aanleiding van deze kwestie: 'ik weet nog goed dat die twee ornamenten bij ons voor de deur met de klopper stonden. Maar ik twijfel of het bovenste stuk er wel op stond. Wel herinner ik mij dat er dingen waren afkomstig van een borg in Middelstum (die in 1863 werd afgebroken).*

***) Een beschrijving van de geschiedenis van de Oosterburg is te vinden op bladzijde 264 (Z 15) van het **Boerderijenboek van Zuidhorn**. Een uitgave van de Historische Kring Zuidhorn.*

**Mogelijke toepassing van de in Noordhorn ontdekte
natuurstenen ornamenten in een poort. Als voorbeeld
dient hier een van de poorten van de borg Nienoord**

ANNO

1738

